

УДК 94(100)"1997/2005"

А.М. Дем'ячук

**РЕФОРМУВАННЯ ООН У ПЛАНАХ КРАЇН-ЧЛЕНІВ
І В СТРАТЕГІЇ К. АННАНА (1997-2005 рр.)**

У роботі проаналізовано проекти щодо реформування головного органу Організації Об'єднаних Націй – Ради Безпеки, тимчасових і постійних членів: Російської Федерації, США, Великобританії, КНР, Японії, Єгипту, України та інших. Зазначено, що складність проведення реформ складає тенденція країн-учасниць вбачати процес змін в ООН через призму своїх власних інтересів.

Визначено процес оновлення організації за період головування К. Аннана. Проаналізовано його погляд на процес реформування організації, який був викладений в рамках доповіді на засіданні Генеральної Асамблеї ООН (1997 р.). У якому оминаючи відверто спірні питання, К. Аннан спробував знайти ґрунт, на якому усі без виключення члени ООН отримали б шанс підвищити ефективність Організації, зробити її менш громіздкою, більш дієвою і такою, що більш оперативно реагує на виклики сучасності.

Ключові слова: реформування, Рада Безпека, Організація Об'єднаних Націй.

На сьогоднішній момент Організація Об'єднаних Націй продовжує відігравати важливу роль в міжнародних відносинах. Найважливішими джерелами її життєздатності є універсальність і всеохоплюючий масштаб, які служать задля реалізації співробітництва в політичній, економічній та інших сферах, вирішенню та запобіганню міжнародних конфліктів, підтримання миру і безпеки. В той же час, нові тенденції розвитку світових процесів вимагають істотного оновлення та реформування Організації. Це, насамперед, пов'язано з тим, що останнім часом, на її адресу лунає справедлива критика стосовно неспроможності вирішувати конфлікти, які все частіше спалахують в різних регіонах світу. Важливе значення для підвищення ефективності та авторитету ООН має складний і довготривалий процес реформування, який було розпочато одразу після її створення.

На сьогодні в офіційних і неофіційних проектах реформування Організації, які висувуються окремими державами, можна зустріти не тільки і не стільки завдання зі збільшення її ефективності у вирішенні статутних завдань. Мова скоріше йде про необхідність збереження або зміну системи контролю над нею. В цьому не складно упевнитися, якщо ознайомитися з основними працями на цю проблематику, які вийшли як в Україні так і за кордоном [1-4; 11; 13].

Проблема удосконалення системи функціонування ООН та її поступове вирішення стали питанням номер один особливо активно після призначення на пост Генеральним Секретарем Кофі Аннана. Як було зазначено новим Генеральним Секретарем, головна мета реформаторських зусиль – це створення нової культури керівництва і нової структури управління в Організації Об'єднаних Націй, які дозволять швидше реагувати на невідкладні потреби міжнародного співтовариства. Реформування Організації – необхідне явище, яке стимулюватиме злагоджені дії в процесі співробітництва держав [5].

Світове товариство розуміє, що питання стосовно реформування Організації Об'єднаних Націй знаходиться в критичному стані й потребує невідкладного вирішення. ООН двадцять першого століття є Організацією, що приділяє багато уваги виникненню конфліктів та їх профілактика. Необхід-

но, щоб обмежені ресурси ООН використовувались більш ефективно. Враховуючи ті особливості, що створення ООН трапилось по закінченню Другої світової війни, визначило головні цілі Організації.

Позиції постійних членів ООН щодо визначення напряму реформування доволі схожі. Наприклад, Росія, Великобританія і США різко висловлюються проти перегляду прав «п'ятірки» і виступають за незначні зміни в Статуті.

Стратегічне завдання для Російської Федерації полягає в тому, щоб відстояти статус «великої держави», а також дотримання принципу ухвалення будь-яких рішень, що стосуються реформи Ради, консенсусом. Стосовно питання розширення ООН, то Росія дотримується погляду, що Німеччина і Японія є сильними кандидатами в оновлену Раду Безпеки, і в той же час вважає, що РБ не повинна бути розширена тільки за рахунок цих двох членів. Розглядається також ідея відміни заборони на повторне переобрання непостійних членів. Виходячи з цього розуміння інтересам Росії понад усе відповідає б якесь «пакетне» рішення реформи.

Що стосується проекту реформування, якого загалом дотримується, США, то він був розглянутий ще Адміністрацією Джорджа Буша-старшого. Відповідно до її позиції, виходячи з того, що Америка вносить велику частку фінансів до бюджету ООН, вона повинна здобути право контролювати забезпечення і виконання всіх програм і, звичайно, ж впливати на дії організації в цілому. США виступають за створення Ради з прав людини і Комісії з мирного будівництва, реконструкції і реалізації стабілізаційних проектів в країнах, які пережили конфліктні ситуації.

Стосовно позиції КНР, то, як і раніше, офіційний Пекін розглядає Організацію як важливий форум для викладу своїх ідей і поглядів, інструмент для реалізації глобальних планів і намірів і не схиляється до розширення РБ.

Якщо проаналізувати підходи до вирішення даної проблеми, до яких схиляються держави – не постійні члени РБ ООН, можна, звісно, побачити прямо протилежну інтенцію. Наприклад, загальним для позиції Латинської Америки є прагнення збалансувати статус Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки і Соціальної та Економічної Ради, а також зробити їх керованими для країн, що розвиваються. Єгипет в свою чергу запропонував переглянути практику застосування права вето постійними членами Ради Безпеки. Крім того, Каїр заявив про необхідність перегляду практики введення Радою Безпеки санкцій проти тієї або іншої держави. Стосовно питання розширення Ради Безпеки, Єгипет вбачає необхідність того, щоб в РБ були представлені мусульмани і араби.

Позиція Японії була виражена в документі МЗС під назвою «Пріоритети Японії в питанні перетворення ООН». Держава виступає за розширення членства Ради Безпеки, яка повинна придбати нових постійних і непостійних членів. Не є виключенням і країни Африканського континенту, які так само підтримують ідею розширення членського складу РБ, і надали свій проект резолюції.

У свою чергу, є необхідним зазначити офіційну позицію України як країни-засновниці організації, що потребує невідкладного втручання ООН у вирішенні конфлікту на сході. Україна виступає за збільшення кількості членів Ради Безпеки ООН із урахуванням статей Уставу щодо справедливого географічного розподілу місць. Стосовно тимчасових членів Радбезу запропоновано дати можливість регіонам самостійно вибирати свого представника, а серед постійних членів збільшити кількість за рахунок Японії та Німеччини.

Отже, процес реформування ООН ускладнюється через існування великої різниці у поглядах на задачі реформування між постійними та тимчасовими членами РБ.

Слід зазначити, що ідея реформування ООН – і зокрема – Ради Безпеки – зовсім не нова, вона може вважатися одноліткою самої організації. За час існування Статуту до нього були внесені наступні зміни: поправки до статей 23, 27 і 61 Статуту були прийняті Генеральною Асамблеєю 17 грудня 1963 р. і набрали чинності 31 серпня 1965 р. Поправка до статті 109, прийнята Генеральною Асамблеєю 20 грудня 1965 р., набрала чинності 12 червня 1968 р. [9-11].

Поправка до статті 23 Статуту збільшує число членів РБ з 11 до 15 (збільшена кількість лише тимчасових членів до 10, постійних членів зміни не торкнулися). Раніше передбачалася складна система вибору кандидатів на тимчасові місця, що значно затягувало цей процес. Переглянута система була така, що при перших виборах непостійних членів з 11 до 15 два з чотирьох додаткових членів обиралися на термін в 1 рік. У результаті при подальших виборах щороку Генеральною Асамблеєю обираються 5 непостійних членів, замість трьох, як було у минулому. Внесення до Статуту ООН таких поправок спричинило певні зміни порядку ухвалення рішень Радою і значно підвищило роль непостійних членів. Так, для ухвалення рішень по процедурних питаннях досить голосів лише непостійних членів. У ситуації ж, якщо усі 5 постійних членів утримаються, то голоси непостійних членів буде вистачати для ухвалення рішення і по не процедурних питаннях, що відносяться до підтримки і відновлення міжнародного миру і безпеки. Таким чином, була прийнята резолюція 344 РБ з питання про Мирну конференцію з положення на Близькому Сході, що відкрилася в Женеві 18 грудня 1973 р.

Виправлена стаття 27 передбачає, що вирішення РБ з процедурних питань вважаються прийнятими, коли за них подані голоси 9-ти членів (раніше семи), і зі всіх інших питань – коли за них подані голоси 9-ти членів (раніше семи), включаючи співпадаючі голоси п'яти постійних членів РБ (так званий принцип одноголосності постійних членів або принцип вето). Тим самим Статут ООН виходить з необхідності узгодженості дій постійних членів РБ в області підтримки міжнародного миру і безпеки [10; 9-11].

Резолюція Генеральної Асамблеї 1991 від 17 грудня 1963 р. встановила новий порядок представництва основних географічних районів світу в РБ. Відповідно до резолюції 5 з 10 непостійних членів обираються від держав Азії і Африки, 2 – від Латинської Америки, 1 – від регіону Східної Європи, 2 – від регіону Західної Європи і інших держав.

Поправка до статті 61 збільшила число членів Економічної і Соціальної Ради з 18 до 27. Подальша поправка до цієї статті, що набрала чинності 24 вересня 1973 р., збільшила число членів Ради з 27 до 54.

Поправка до першого пункту статті 109 передбачала, що час і місце проведення Генеральної Конференції держав-членів з метою перегляду Статуту визначаються двома третинами голосів членів Генеральної Асамблеї і голосами будь-яких 9-ти (раніше семи) членів РБ. Пункт 3 статті 109, який передбачає можливість скликання конференції з перегляду Статуту, був розглянутий Генеральною Асамблеєю і РБ на десятій черговій сесії ГА в 1955 р. і залишений в його первинному формулюванні: «голосами будь-яких семи членів Ради Безпеки».

У 70-х рр. ХХ ст. прихильники перегляду Статуту почали домагатися розширення чисельного складу РБ з 15 до 21, мотивуючи це необхідністю поліпшення представництва в Раді африканських і азіатських держав.

У період між 1997 та 2005 рр. спостерігався новий етап в історії ООН, який ознаменувався піком активності найбільш дієвого реформатора за всю історію організації – Кофі Аннана. Його погляд на процес реформування був викладений наприкінці ХХ ст. в рамках доповіді на засіданні ГА ООН. Він, оминаючи відверто спірні питання, спробував знайти ґрунт, на якому усі без

виключення члени ООН отримали б шанс підвищити ефективність Організації, зробити її менш громіздкою, більш дієвою і такою, що більш оперативно реагує на виклики сучасності, а також реалістичнішою в своїх цілях і зобов'язаннях.

Н січні 1997 р. Генеральний секретар згрупував департаменти, фонди і програми Організації Об'єднаних Націй по чотирьом тематичним напрямкам: мир і безпека, економічні і соціальні питання, гуманітарні питання і питання розвитку. А вже 17 березня того ж року в листі на ім'я Голови ГА він виклав суть першого напрямку своєї програми організаційної перебудови: скорочення адміністративних витрат Секретаріату, створення нового – менш громіздкого – апарату, злиття трьох департаментів до єдиного Департаменту з економічних і соціальних питань; зміцнення ролі координатора-резидента як керівника міждержавної групи Організації Об'єднаних Націй і здійснення подальших кроків у напрямі використання спільних приміщень і служб, зміни принципів роботи з персоналом та підвищення його безпеки [6].

14 липня 1997 р. Генеральний секретар представив свою доповідь під назвою «Оновлення Організації Об'єднаних Націй: програма реформи» [13]. У ній містився тематичний огляд основних елементів реформи, презентувалася створювана Генеральним секретарем нова структура керівництва і управління, а також резюмувалися ключові секторальні заходи, які здійснювалися і пропонувалися державам-членам.

У вересні 1997 р. були зведені в єдине Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини усі програми діяльності в області прав людини. До того ж був призначений Верховний комісар [8].

Таким чином, вже через два роки після початку рішучих перетворень, не дивлячись на повільні темпи організаційних перестановок, ООН, виходячи із заяв і пропозицій Генерального секретаря, почала планомірно створювати дієві механізми реального регулювання світового розвитку, подолання нерівномірності, відставання цілих регіонів, що вносило дисбаланс, ускладнювало між цивілізаційні стосунки.

8 вересня 2000 р. ГА був прийнятий знаковий документ – «Декларація тисячоліття ООН». Дана декларація задала вектор для подальшого перетворення системи і діяльності ООН, тому що конкретні завдання, як передбачалося, дозволили б виробити реальні ініціативи для підвищення її ефективності.

Таким чином, вже через два роки після початку рішучих перетворень, ООН, виходячи із заяв і промов Генерального секретаря, почали планомірно створюватися дієві механізми реального реформування Організації. В результаті багатомісячної роботи, яка велася силами Групи стратегічного планування і спеціально залучених фахівців і робочих органів ООН, 6 вересня 2001 р. був опублікований документ, озаглавлений «План здійснення Декларації тисячоліття ООН» [7]. Доповідь містила комплексний і всеосяжний огляд актуальної ситуації, а також можливі стратегії дій з реагування на виклики і загрози, сформульованих 147 главами держав і урядів і всіма 189 державами-членами, які прийняли Декларацію тисячоліття.

У березні 2004 р. ГА ООН прийняла дві резолюції, які відобразили динаміку просування реформ в області вдосконалення процесу планування і складання бюджету Організації Об'єднаних Націй [12]. Також було опубліковано підсумкову Доповідь Генерального секретаря «При більшій свободі: до розвитку, безпеки і прав людини для всіх», перш за все, позбавлення від нужди, за рахунок збільшення фінансової допомоги; екологічні проблеми [11].

З початку 2004 р. з наростаючою активністю продовжилися заходи щодо реформування ООН. В першу чергу це торкнулося сфери інформаційної підтримки її діяльності. 1 січня 2004 р., після закриття дев'яти інформаційних

центрів Організації Об'єднаних Націй, що діяли в Західній Європі і які по-різному здійснювали свою діяльність і постійно стикалися з браком ресурсів, в Брюсселі був відкритий єдиний Регіональний інформаційний центр Організації Об'єднаних Націй для Західної Європи.

Це сприяло підвищенню рівня ефективності у вирішенні низки найважливіших запитань, серед яких своє місце мало і питання про публікацію найважливіших документів, що відображають роботу ООН. Публічність в діяльності Організації, на наш погляд, – одна з найважливіших основ, які забезпечують її ефективність. До цього висновку можна прийти шляхом простого аналізу вибіркової сукупності резолюцій – всі вони направлені на додачу розголосу про існуючі проблеми, широке освітлення дій порушників міжнародного права, формування негативної міжнародної реакції на будь-які явища, що суперечили Статуту ООН і нормам міжнародного права.

На сьогодні під процесом реформування розуміють удосконалення роботи головних структур Організації, розширення її постійних членів, скорочення кількості штату працівників, і, таким чином, збільшення впливу та покращення результативності.

Отже, процес реформування Організації, який набув відчутніших змін у 1997-2005 рр. і зрушився в напрямку, заданому К. Аннаном у його програмній доповіді, перевів в епіцентр міжнародної дискусії загальні питання «оздоровлення» ООН. Питання розширення впливу окремих держав та блоків в органах Організації, які відповідають за питання «війни та миру», залишилося «на полях» порядку дня. Кожна країна-учасниця бачить процес реформування ООН через призму своїх власних інтересів, однак керівництву ООН потрібно ретельно роздивитись представлені проекти і кваліфіковано прийняти рішення. Організація існує виключно на основі норм міжнародного права, черпає в ньому сили і підтримує його дієвість. Ефективність організації в подоланні внутрішніх протиріч, її спроможність організувати виконання її головних місій – все це потребує значних зусиль після реформування Організації.

Література

- 1. Барышев А.П.** Мировая политика и Организация Объединенных Наций. 1945-2009 / А.П. Барышев. – М. : Общество дружбы и развития сотрудничества с зарубежными странами, 2009. – 1342 с.
- 2. Боголій Ю.М.** Проблема реформування ООН і позиція Сполучених Штатів Америки / Ю.М. Боголій // Вісник Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 2006. – Вип. 87-88.
- 3. Борзова А.Ю.** Реформирование ООН и позиция стран Латинской Америки / А.Ю. Борзова // ООН: история и вызовы современности. К 60-летию Организации Объединенных Наций: Доклады и выступления. Международная научная конференция, 5-6 октября 2005 г., Москва / Отв. ред. А.А. Громыко, В.Г. Джангирян; ред. Л.П. Атаманенко. Сост. В.К. Алексеенко, О.В. Андреева. – М. : Изд-во РУДН, 2005. – С.16-30.
- 4. Віднянський С.В.,** Мартинов А.Ю. Україна в ООН: 60 років участі в розв'язанні найважливіших міжнародних проблем / С.В. Віднянський, А.Ю. Мартинов. – 2006.
- 5. Доклад** Генерального секретаря ООН «Глобальное видение – местное звучание: стратегическая программа Организации Объединенных Наций в области коммуникации» (A/АС.198/1997/CRP.1). – Нью-Йорк, ООН. – 27 июня 1997 г.
- 6. Доклад** Генерального секретаря «Безопасность и защита персонала Организации Объединенных Наций» (A/55/494). – Нью-Йорк, ООН. – 18 октября 2000 г. – 29 с.
- 7. Доклад** Генерального секретаря «План осуществления Декларации тысячелетия ООН» (A/56/326). – Нью-Йорк, ООН. – 6 сентября 2001 г. – 74 с.
- 8. Доклад** Генерального секретаря «Укрепление системы Организации Объединенных Наций: программа дальнейших преобразований» (A/58/351). – Нью-Йорк, ООН. – 5 сентября 2003 г. – 25 с.

9. Обновление ООН. Программа реформы. Доклад Генерального секретаря. Рационализация деятельности вспомогательного механизма Экономического и социального совета (A/51/950/Add.2). – Нью-Йорк, ООН. – 7 октября 1997 г. – 7 с.

10. Письмо Генерального секретаря от 17 марта 1997 года на имя Председателя Генеральной Ассамблеи ООН «Укрепление системы ООН. Бюджет по программам на двухгодичный период» (A/51/829) 1996-1997 годов». – Нью-Йорк, ООН. – 17 марта 1997 г. – 17 с.

11. Плоскова А.Б. Реформирование ООН и пересмотр ее Устава. Реформа Совета Безопасности / А.Б. Плоскова. – М. : Диалог-МГУ, 1998. – 96 с.

12. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН по докладу Пятого комитета (A/58/573). Пятьдесят восьмая сессия. Пункт 121 повестки дня (A/RES/58/270). – Нью-Йорк, ООН. – 19 марта 2004 г. – 38 с.

13. Циватий В.Г. ООН у системі координат глобального світу XXI століття: інституціональні традиції, цивілізаційний вимір, сучасні виклики / В.Г. Циватий // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. 55. Ч II.

Literatura

1. Barishev A.P. The World policy and United Nations. 1945 - 2009. M. : Society of relationship and development with foreign countries / Barishev A.P. – 2009. – 1342 p.

2. Bogoliy Y.M. The problem of reforming of UN and viewpoint of the USA / Y.M. Bogoliy // Reporter of Kyiv Taras Shevchenko National University. History. – K., 2006. – Number 87-88.

3. Borzova A.Y. Reforming of UN and viewpoint of Latin America // UN: history and today's challenge. To 60 year of UN: reports and speechifications. International scientific conference, October, 5–6 2005, Moscow / Main editors: A.A. Gromyko, V.G. Dzhangiryan, L.P. Atamanenko. –M., RURN, 2005. – S. 16-30.

4. Vidnyanskiy S.V., Martynov A.Y. Ukraine in UN: 60 years takes part in deciding the most important international problems / Vidnyanskiy S.V. – 2006.

5. Report of General Secretary of UN «Global view – local sounding: strategic program of UN in communication sphere» (A/AC.198/1997/CRP.1). – N.-Y., UN. – June, 27 1997.

6. Report of General Secretary of UN «Safety and protection of UN' employees» (A/55/494) – N.-Y., UN. – October, 18, 2000. – 29 p.

7. Report of General Secretary of UN «Plan of realizing of Millenium Declaration of UN» (A/56/326). – N.-Y., UN. – September, 6, 2001. – 74 p.

8. Report of General Secretary of UN «Growth of UN's system: the program of continued reorganizations». (A/58/351). – N.-Y., UN. – September, 5, 2003. – 25 p.

9. Reform of UN. The program of reform. Report of General Secretary of UN. The facelifting of activity secondary mechanism of Economic and Social Council. (A/51/950/Add.2). – N.-Y., UN. – October, 7, 1997. – 7 p.

10. Letter of General Secretary of UN from March, 17, 1997 to President of the General Assembly «Growth of UN's system. The budget of programs to two-year period». (A/51/829) 1996 – 1997. – N.-Y., UN. – March, 17, 1997. – 17 p.

11. Ploskova A.B. Reform of UN and reform of the Charter. The reform of Security Council / Ploskova A.B. – M. : Dialog – MGU, 1998. – 96 p.

12. Resolution of General Assembly (A/58/573). – N.-Y., UN. – March, 19, 2004. – 38 p.

13. Tsivatiy V.G. UN is in the system of the global world XXI century: institutional traditions, civilization space, modern challenges / V.G. Tsivatiy // The burning problems of the international relation. – K., 2005. – Num. 55. P II.

Дем'яничук А.Н. Реформирование ООН в планах стран-участниц и в стратегии К. Аннана, 1997-2005 гг.

В работе проанализированы проекты по реформированию главного органа Организации Объединенных Наций – Совета Безопасности, временных и постоянных членов: Российской Федерации, США, Великобритании, КНР, Японии, Египта, Украины и других. Определено, что сложность проведения реформ составляет тенденция стран-участниц видеть процес изменения ООН через призму своїх собственных интересов.

Определен процесс обновления организации за период председательства К. Аннана. Проанализирован его взгляд на процесс реформирования организации, который был выложен в рамках доклада на заседании Генеральной Асамлеи ООН (1997 г.). В

нем минуя откровенно спорные вопросы, К. Аннан попытался найти почву, на которой все без исключения члены ООН получили бы шанс повысить эффективность Организации, сделать ее менее громоздкой, более действенной и такой, что более оперативно реагирует на вызовы современности.

Ключевые слова: реформирование, Совет Безопасности, Организация Объединенных Наций.

Demianchuk A.N. The United Nations' reform in the plans of member-states and K. Annan's strategy 1997-2005

Nowadays, the United Nations plays an important role in international relations. New trends of the global processes are required of the reforms of the Organization. Today member-states have offered of official and unofficial projects of the reform. The projects rather the need to maintain or change the system of control above the United Nations.

The positions of the permanent members of the UN Security Council to determine the direction of reform are similar. For example, Russia, United Kingdom and the United States have opposed strongly view rights «five» and have point of view to reformed some unnecessary points in the Charter.

The strategic objective of the Russian Federation – to defend the status of «great power» and the principle of adopting any decision relating to Council reform, by consensus. As to the expansion of the UN, Russia maintains its position that Germany and Japan are strong candidates in the latest Security Council, and Russia isn't supported of idea that Security Council should be extended only by these two members.

As for the reform's program, which generally follows the USA, in accordance with its position is based on the fact that America is making a large share of finance to the UN budget, it should get the right to monitor and ensure the implementation of all programs and, of course, also influence the actions of as a whole. The USA in favor of the establishment of the Human Rights Council and the Commission on peace building, reconstruction and stabilization projects implementation in countries emerging from conflict.

Key words: reform, Security Council, United Nations Organization.